

Örökség

MÓZES HUBA

Festett üvegablak

KÖTETBŐL KIMARADT VERSEK DSIDA JENŐ ÉRETT KORSZAKÁBÓL

Dsida Jenő gyűjteményes kötetait Szemlér Ferenc (1966), Szakolczay Lajos (1983) és Csiszér Alajos (1997) nagyszámú költeménnyel bővítette. A költői életmű feltárása azonban ezzel nem zárult le. Elegendő itt Réthy Andor (1966) Dsida-könyvészetére utalnom, amely a kéziratok mellett lapokban és folyóiratokban megjelent, de kötetbe – legalábbis tudomásom szerint – máig nem került versek adatait is tartalmazza. A költő 1932-vel kezdődő érett korszakából ilyen verseket az Erdélyi Helikon, a Pásztortűz, az Erdélyi Lapok, a Keleti Újság és az Utunk hasábjain találtam.

Az Erdélyi Helikon 1932. augusztus–szeptemberi számában jelent meg az *Esős éjszaka* című költemény, aligha véletlenül éppen a *Vázlatok és karcolatok* című ciklus élén:

*A sáros őszi parknak
hervadt
levél-szaga van.*

*Suhog a sűrű eső.
Éjszaka van.*

*Finom kövéres úr
jön,
ittas,
el-elkanyargó.
A tar bokorban leskelődik
egy nyútt, sovány csavargó.*

*Zuhanás.
Vad sikoly.*

A csendnek vér-szaga van.

*Suhog a sűrű eső.
Éjszaka van.*

A költemény, amelynek versszerűségét a variációs és még inkább a szó szerinti ismétlés biztosítja, jól érzékelhetően epikus színezetű.

A Pásztortűz 1933. február 28-i és 1933. május 15-i számában látott nyomdafestéket a *Festett üvegablak* és a 25 című költemény. Mindkettő látványt és látomást ötvöz, az előbbi ritornell-strófákban, az utóbbi prózaként tördelt párrímes sorokban.

Íme, az „üvegre festett ifju szent” látomását kibontó strófák:

*Oly gyöngye, halk, oly álmos, oly
könnyű lettél most, én szívem,
mint matt tükörben lágy mosoly,*

*üvegre festett ifju szent,
akin átcsillan őszi nap
s szelíd emlékezést jelent.*

*Pasztell-fellegen fekszem úszva:
tovaszálló kép, képzelet,
túl mindenben. Két hattyu húzza.*

*Körül nagy kékség. Tiszta semmi.
Kezemet sóhaj lengeti.
Most minden dolgom így pihenni.*

*Körülöttem sok gyöngyvirág,
ibolya, nárcisz, orgona,
hóvirág, szegfű, gyöngyvirág.*

*Hogy a két hattyu vonni bírjon,
buborék lettem. Hópihe.
Jó így. Amen. Anyám ne sírjon.*

*Böngészek édes, messzi bűn.
Ez minden szentek édene,
fényreszketés. Elysium.*

*Semmi sem volt és semmi sem lesz.
Most szájon csókol egy kis angyal,
aki hasonlít kedvesemhez.*

És íme, az „egész világhoz lángbeszédül” bíborba lobbanó perc „rajza” a költő születésének 25. évfordulóján (a költemény keltezése 1932. május 17.):

*Harmatcseppektől ázva, verten tüzet rakok a nyári kertben.
Haszontalan tűz, meddő fajta és nincsen is mit sütni
rajta... A kis papírtűz már galyat fog, a huszonöt galy
pattog, pattog halk éjszakai, bús szelek közt, zsenge
vadszőlő-levelek közt.*

Állok, mintha csodára várnék. Mögöttem nyúlik hosszú árnyék, nyurga kezem és nyurga lábam s fejem messze az éjszakában.

Most fellobban a ritka rózse, benne ég minden lángok őse, a fák porát vérrel lemossa, virágzó rózse, lángi rózsa s az alja lassanként parázsló. Én mormolok, mint ősvarázsló:

– Figyeljétek, vén, haragos fák, idenézettek, csillagocskák!
Ez a perc most bíborba szédül egész világhoz lángbeszédül: nem látott szebbet senki, jobbat,

m o s t l o b b a n a l á n g l e g n a g y o b b a t !

Nézzetek, ó nézzetek rája: huszonöt rózseszál csodája, lázadó harc és édes béke, huszonöt évem édessége!

Eztán is kéj és néha baj vár, de oly nyirkos a többi galy már, nedves napok, dérvete percek, mind senyved, satnyul, sírva serceg... Mi jön e tűz helyébe aztán?

Sok-sok panasz tán, halk vigasz tán?

Micsoda lángok lohadása!...

Micsoda fények fakulása!...

Az Erdélyi Lapok 1934. szeptember 30-i számában jelent meg a 43. zsoltár, kötött formájú átdolgozásban:

*Ítéld meg engem, Istenem,
védd minden dolgomat!
Viseld a rossz, istentelen
népek közt gondomat!
Az ártó, álnok, irigy embert
közelségemből messzi elverd!*

*Oltalmazóm, tudom, Te vagy
minden időkön át:
midőn éltem veszélye nagy,
miért vetsz el tehát?
Mért kell öltöznöm sűrű gyászba,
Ellenség[em]től leigázva.*

*Küldd el világosságodat,
vezessen engem az,
bocsásd rám igazságodat,
vigyen föl engem az
hegyormaidra s egyen[e]sen
szent Sátorod elé vezessen.*

Szent oltárodhoz hadd jutok,
 vígságom Istene!
 Színed elébe járulok,
 örömem Istene!
 Citerám pengő hangja szálljon
 dicséretedre, én Királyom.

Lelkem, miért vagy csüggeteg
 s én bensőm, nyugtalan?
 Isten irgalma rengeteg,
 bízzál csak untalan.
 Zeng még ajkamról hálaének
 szabadulásom Istenének.

A strófákat keresztrimes Chevy Chase-sorok indítják. Az átdolgozás tehát hangzásában az Utunk 1956. szeptember 21-i számából a Tiszatáj 2004. februári számában újraközölt *Vidáman folynak napjaim...* kezdetű Dsida-verssel rokon (Mózes 2004, 2006):

*Vidáman folynak napjaim és nem panaszkodom.
 Szép földön járok és fölfelé már nem kapaszkodom...*

A Keleti Újság 1939. április 9-i száma közölte az 1932. június 18-i keltezésű *Szív, szív!*... című költeményt:

*Szív. Érzelő, szomorú, néma.
 Gáláns poéták lantján: égi téma.*

*Hamis hang, csukló, összerontott.
 Te szégyenled, más nevet, te kimondod.*

*Lehet, hogy ez lesz a vesztem:
 Idehallgass, ma fölfedeztem.*

*Fölfedeztem és bármi légyen,
 léírom: szív! Nincs benne szégyen.*

*Szív. Szív. Kissé különös nekem is.
 De van, mert fáj. Van, igenis!*

*Felém fordulnak mind az angyalok.
 Szívölcselet ez: „Fáj, tehát vagyok.”*

*Fáj, fáj, fáj keservesen.
 Idehallgass, én kedvesem:*

*Te se szégyelld számkivetett
piros és fájó szívedet.*

*Valld be a szívet és a vért is
s mondjuk, hogy szív, szív – csakazértis!*

*Lehet, hogy semmi, semmi sem marad,
a szívünk, szép gyümölcs, megmarad,*

*bár puha, beletörrik az acél,
fájni fog és sírni, mint a szél,*

*s este, sötétben, akár valami
korhadó kis fa, világítani,*

*világítani, bíbortüzi sebben,
mindegyre jobban, mindig keservesebben.*

*Az Isten, meglátod, észreveszi,
mindkettőt kezébe veszi*

*s örvendezőn, hogy meglelé,
fáklyául tartja a világ felé!*

A „Fáj, tehát vagyok” szívbölcseletét megfogalmazó költemény sorai egyenlőtlen szótagszámúak. E zaklatottsághoz viszonyítva az Erdélyi Helikon 1943. márciusi számában megjelent – alcíme szerint anyák napján írott – *Vers a Sétatérrel* állandóságot, állhatatosságot érzékeltető strófái zártabb szerkezetűnek tűnnek:

Ma künt kószáltam a sétatéren. Sütött a nap, szólt a zene. A játékköröndön gyermekek ugrándoztak. Zörgött a kiskocsi, suhant a kicsi kerékpár, nagyokat puffant a labda, s a gyermektorkokból vékony, éles hangocskák törtek magasra, az öröm tavaszi sikoltásai.

*Az anyák pedig körben ültek,
körben ültek, nagy csöndben ültek,
arcuk piros, mint azoké,
kik valamitől felhevültek,
majd meg sápadt, mint azoké,
kik gyakran virrasztani szoktak,
jövőbe néző szemmel ültek
és mosolyogtak, mosolyogtak.*

Néha egy-egy halk figyelmeztetés hullott a játszódozók közé: Mancika, meg ne izzadj! Babuka, mitől poros a ruhád? Vigyázz, Pityuka, el ne essél! – És amikor Pityuka mégis el-esett, anyuka ölbe kapta, megpaskolta, csókjával meggyógyította a bibit, és fél perc múlva már megint betyárok réme, rettegett pandúr volt a kis csibész.

*Mit láttam akkor hirtelen,
tessék csak meghallgatni, kérem.
Sok-sok millió gyermeket
láttam játszani hófehéren,
pirosan, kéken, rózsaszínűn,
millió virág volt az, kérem –
És millió anya vigyázott
rájuk a nagy-nagy Sétatéren.*

Bizony, hatalmas játszótér a világ, és mi mindnyájan gyermekek vagyunk. Mienk a gondolatok játéka, a tudomány játéka, a munka játéka, a szántás-vetés játéka, a gépek játéka, verünk írógépet, hajtunk nyomdagépet, vasutasdit játszunk dübörgő, sötét alagutakban, hajókázunk mély tengerek fölött, és felszállunk a fellegek közé.

*A millió anya pedig,
ki nem osztozik semmi béren,
vigyáz, vigyáz fölhevült arccal
vagy virrasztva, halott-fehéren.
Őrködik a lelkéből sarjadt
lelken, a véreből lett véren,
ül, vigyáz millió anya
a furcsa, roppant Sétatéren.*

És menetelnek a férfiak. Vállukon fegyver, arcukon verejték. Menetelnek rombalőtt falvak között. A lövészárkok éhesen tájtják torkukat, a repülőgépek tompán berregnek, valaki hunyt szemmel, vérezen lóg a drótsövényen. Szakadatlanul dörög az ágyú, tűztől dereng az éji láthatár.

*Vigyázz, kicsikém, meg ne izzadj,
ha lefekszel, keresztet vessél,
jaj, mitől véres a ruhád?
Vigyázz, fiacskám, el ne essél!
S száll a fohász, égő imádság
és hull a könny, pereg fehéren
a végtelen világmezőn,
a sétatéren, csatatéren.*

És mindenütt velünk vannak. Mindenhova elkísérnek. Mikor sápadt lámpafénynél egyedül ülünk, mikor sötét éjjel csatakos utakon botorkálunk, mikor azt hisszük, hogy senki sincs velünk, – akkor is velünk vannak, akkor is előttünk járnak, kezükben pislogó mécs, lobogó gyertya, szemükben könny, szájukon imádság.

*Ők a világnak vigyázói,
orvosai a férfi-láznak,
angyalai örök örömmek,
szellemei az örök gyásznak
s ha elmennek a sétaterről*

s a temető csendjében fáznak,
onnan is néz, néz a szemük,
onnan is látnak és vigyáznak.

A zártabb szerkezet benyomása talán éppen a strófák prózával történő változtatásából fakad.

A *Vers a Sétatérrel* egyébként a költő egykori kolozsvári lakása közeli helyszínhez kapcsolódik, akárcsak a fent elsőként idézett *Esős éjszaka* című költemény.

IRODALOM

- Csiszér Alajos (szerk.) 1997. Dsida Jenő: *Légy már legenda*. Összes verse és műfordítása. Püski Kiadó, Budapest.
- Mózes Huba 2004. Egy jelentős vers, amely a kiadók figyelmét elkerülte. *Tiszatáj*, 58. évf., 2. sz. (febr.), 33–35.
- Mózes Huba 2006. Álarcos Chevy Chase-periódusok. In: *Uő: A kötöttség körei*. Állandóság és változás egyidejűsége a versben. Koinónia Kiadó, Kolozsvár. 143–160.
- Réthy Andor 1966. Dsida Jenő (1907–1938) irodalmi hagyatéka. Versek és műfordítások. In: Dsida Jenő: *Versek*. Szerk. Szemlér Ferenc. Irodalmi Könyvkiadó, Bukarest. 497–538.
- Szokolczay Lajos (szerk.) 1983. Dsida Jenő: *Összegyűjtött versek és műfordítások*. Magvető Könyvkiadó, Budapest.
- Szemlér Ferenc (szerk.) 1966. Dsida Jenő: *Versek*. Irodalmi Könyvkiadó, Bukarest.